

11. Сенік Л. Микола Хвильовий і його роман «Вальдшнепи» / Л. Сенік. – Львів : [б. в.], 1994. – 712 с.
12. Хвильовий М. Вибрані твори / М. Хвильовий. – К. : Смолоскип, 2011. – 1038 с. – (Серія: Розстріляне Відродження).
13. Хвильовий М. Новели, оповідання / М. Хвильовий ; упоряд. В. Агеєва. – К. : Наук. думка, 1995. – 815 с.

Констанкевич Ирина. Автоинтертекстуальные стратегии Николая Хвильового. В статье на материале прозы Николая Хвильового проанализированы роль и функции автоинтертекстуальных стратегий. Выясняется автобиографический характер сюжетов, мотивов, ситуаций в контексте формирования модернистского и авангардного письма литератора-реформатора.

Ключевые слова: автоинтертекстуальные стратегии, автотематизм, автоцитирование, автобиографизм.

Konstankevych Iryna. The Autointertextual Strategies of Mykola Khvylovyi. The article deals with the role and functions of autointertextual strategies on the basis of Mykola Khvylovyi prose. The autobiographical character of plots, motives and situations is defined in the context of formation of modernistic and vanguard writing of vanguard writing of writer-reformer.

Key words: autointertextual strategies, autothematism, autoquoting, autobiography.

УДК 821.161.2:82-311.6

Любов Костецька

ЧАСО-ПРОСТОРОВА ОРГАНІЗАЦІЯ «ВОЛИНСЬКОЇ ХРОНІКИ» В. ЛИСА

У статті розглянуто просторові координати в романах «волинської хроніки». Домінантним простором романів є Волинь як соціогеографічний, соціокультурний, історико-політичний концепт. Хронотоп села, наявний в обох романах, відтворено як духовний простір селянина, місце, призначено Богом для життя та праці, простір, що оберігає від втрати національної і соціальної ідентичності.

Ключові слова: хронотоп, «волинська хроніка», роман, село, просторові образи, сакральний простір.

Постановка наукової проблеми та її значення. Аналіз досліджень цієї проблеми. Індивідуальна історія в художній творчості стає формою творення суспільного портрета доби, адже час і простір

стають тлом творення художнього образу, характеру людини. Ця художня картина світу залежить від комплексу чинників: культурно-історичних, суспільно-політичних, художньо-виражальних. В. Лис здійснює розробку індивідуальної історії українського чоловіка в романі «Століття Якова», а потім береться до створення жіночого голосу, соло в українській історії в романі «Соло для Соломії». Ці індивідуальні історії постають у чітких взаємозв'язках із традиційним простором, звичаєвими особливостями, національним типом буття. Вони невіддільні від своєї епохи та життєвого простору і постають у контексті соціопросторових образів, що мають міфопоетичну основу, зв'язок зі сферою колективного підсвідомого.

Осмислення історичного простору пов'язане із низкою філософських проблем і посідає в гуманітарному дискурсі значне місце. Як свідчить Ж. Бордіяр, історія – це міф, пов'язаний із несвідомим, тому художній твір спрямований на відтворення міфу. Хроніка передбачає відтворення подій у хронологічному порядку. Вона є одним із виявів соціальної пам'яті (О. Кацюк, Е. Позднякова-Кирб'ятева), що корелюється часовими та просторовими домінантами. Проблеми хронотопу в системі структуралістської методології висвітлювали М. Бахтін, М. Гей, Д. Лихачов, Ю. Лотман, міфопоетичну архаїчну модель світу розробляв В. Топоров. Українське літературознавство стоїть осібно в розробках хронотопу як частини поетики (Г. Клочек, М. Кодак). Вагомими є розробки науковців, для яких структуралізм пройшов випробування часом, окреслив свої позитивні й негативні якості (Г.-Г. Гадамер, Ю. Крістева, У. Еко), сучасне переосмислення проблем часопростору постає в контексті новітніх методологічних шукань літературознавства й представлене роботами О. Бороня, О. Кандрашкіної, Н. Копистянської, О. Некрасової, А. Темірболат, А. Штефан та ін. Сучасне переосмислення часо-просторових характеристик художнього твору потребує відмови від стереотипних уявлень про хронотоп, що й спонукає до аналізу сучасної методології, яку здійснено в роботі. Жанрова матриця роману позначена біографіями головних персонажів, і це спонукає до теоретичного обґрунтування біографічного роману (О. Галич, І. Савенко та ін.).

Мета статті полягає у дослідженні хронотопу як структурного чинника романів «поліської хроніки» В. Лиса. **Завданнями** дослідження є огляд основних просторово-часових концептів романів; визначення компонентів соціокультурного, соціополітичного, соціо-географічного просторів.

Виклад основного матеріалу й обґрунтування результатів дослідження. Роман В. Лиса «Століття Якова» (2010) – один із найуспішніших літературних проєктів в українській літературі з комерційного погляду, він витримав чотири видання. Випереджають роман у списку найбільш популярних лише твори таких українських письменників, як Андрій Курков (російськомовний роман «Пікнік на льоду» – 150 тис. примірників), Люко Дашвар (загальний наклад 180 тис. примірників), Марія Матіос («Солодка Даруся»), Оксана Забужко «Музей покинутих секретів» (перший наклад – 20 тис. примірників), Ліна Костенко («Записки українського самашедшого» з грудня 2010-го до червня 2011 р. – 80 тис. проданих примірників). Роман «Століття Якова» також переміг 2010 р. у заснованому в рамках «Коронації слова» конкурсі «Гранд-коронація слова» як роман десятиліття. Отримав позитивні рецензії поряд зі схвальними відгуками учасників журі В. Агеєвої, О. Герасим'юк та ін., а відгук О. Забужко вміщено у виданні роману з назвою «Направду добра книжка». Позитивні оцінки критики (О. Клименко, С. Корженко, Г. Чоп) відображають тенденцію української літератури до відтворення художніх біографій, сімейної хроніки ХХ ст.

«Соло для Соломії» побачило світ 2013 р. й також отримало схвальні відгуки критики (О. Богачевська, Л. Голота, К. Янченко та ін.). На сайті «Коронації слова» був опублікований список найпопулярніших творів на Форумі видавців – 2013, де третю позицію посів саме роман «Соло для Соломії». Твір також удостоєний премії «Книги року ВВС 2013». Жіноча історія поряд із чоловічою доповнює досвід виживання українців у ХХ ст. й становить собою своєрідну діалогію, об'єднану спільним хронотопом – поліським селом Загоряни.

Як зазначено у матеріалі Р. Клименка, роман «Століття Якова» «сприймається як така собі індивідуалізована версія історії України ХХ ст., історії, класично розказаної з перспективи “маленької” людини» [1]. Така його масштабність (з урахуванням того, що твір має 200 сторінок тексту) виявляється в тому, що в романі діють представники чотирьох поколінь: батьки головного героя, він сам та його однолітки, діти й онуки.

Твір складається із чотирьох частин, які розмежовують життя Якова на етапи. Перша частина дворівнева: вона містить хронотоп сучасного поліського села Загоряни (Загорени, за місцевою вимовою), який переплітається із селом Якового дитинства. Село Загоряни

стає основою твору; незважаючи на різні події, що женуть головного героя в пошуках власного шляху, він завжди душею лишається в рідному просторі. Село стає для нього своєрідним форпостом. Загоряни мають свій прототип, яким є рідне село письменника, водночас воно – своєрідний символ Батьківщини, вічного повернення християнського символізованого Блудного сина. Дослідниця сільського простору в українській літературі О. Романенко вказує на можливі модифікації хронотопу села, що відкриває архетипну основу: «село постає як психічна енергія, воно, відповідно до теорії К. Г. Юнга, допомагає людині сягнути первісних емоцій, навіть жахливих, підіймає з глибин пам'яті символічні знання» [5, с. 17]. Незважаючи на всі випробування та спокуси, Яків не залишає свого села. Так само чинить і Соломія в романі «Соло для Соломії». Обоє героїв захищають власний простір від вихолощення та виродження. О. Романенко говорить про подвійне значення архетипу села, який «в українській літературі ХХ ст. переживає складні трансформації: він є і важливим елементом національної пам'яті як послання різних культурних епох, втіленням розмаїтих культурних контекстів доби, або, навпаки – деканонізованим, вихолощеним втіленням одновимірного культурного сенсу масового сприйняття» [5, с. 19]. У романах В. Лиса село Загоряни стає духовним простором українського селянина, який він захищає від забуття та втрати культурної ідентичності. Так, старий Яків не зважає на новітні зміни і протистоїть новітнім експансіям, залишаючись вірним національній картині світу, що створювалася в цій соціогеографічній частині України: «І село для нього не Загоряни, а Загорени. Тарасові діти з його вимови сміються. Ну й нехай, він по-їхньому казати ни буде» [5, с. 12]. В. Лис відтворює багатопланований, різношаровий (соціокультурний, історичний, побутовий, політичний та ін.) простір поліського села.

Сільський простір постає в концепції просторових домінант у контексті опозиції свого/чужого простору, де село протистоїть місту з його урбаністичним поглядом на людину як на гвинтик соціальної машини, тоді як село дарує людині причетність до безмежного світу. Просторові образи рідного села переплітаються із людськими образами. Так, перше кохання Якова Улянка нагадувала йому вишеньку і ялинку: «Улянка тогдішня йому завше на вишеньку молоденьку схожою була і на ялинку водночас – їх обох батько посадив у двадцять п'ять років коло вулиці по краях городу – тяглися теї деревця до неба

й мовби хотіли гілляччям світ довколишній пригорнути – кожна по-своєму» [3, с. 26]. Ці образи запаралелені із архетипними смислами й відображають поетичний духовний світ поліського селянина та його зв'язок із землею і простором національної самосвідомості.

Друга частина роману «Червоний кінь» розповідає про перебування Якова в польському війську, а також про сучасні події, коли за Оленкою приїздить чоловік, винний у її бідах. Яків має таємне місце, що дає йому змогу здійснити гріх убивства, проте врятувати Оленку. Цей простір символічний. Д. Лихачов у своїх дослідженнях указує на семантику цього образу: «Сад – це Всесвіт, книга, по якій можна читати Всесвіт. Водночас сад – аналог Біблії, бо сам Усесвіт – це начебто матеріалізована Біблія. Усесвіт – своєрідний текст, по якому читається божественна воля. Але сад – книга особлива: вона виражає світ тільки в його добрій та ідеальній сутності. Тому вище значення саду – рай, едем» [4]. Він пропонує ідеальний устрій буття. Трансформації пов'язані зі зміненими станами саду резонує як інший простір – простір Хаосу.

У романі український простір протиставлено не лише тоталітарному радянському, а й російському. Це важливий факт, адже твір видано 2010 р., проте факти російської пропаганди, її антиукраїнських настроїв можна було помічати неодноразово. Такий факт згадується в романі «Століття Якова», коли старий отримує листа від сина Артема, відставного майора, що мешкає в Росії, зробивши там військову кар'єру й одружившись. Син переказує слова своєї дружини-росіянки, які є красномовним прикладом дії антиукраїнської пропаганди в Росії, а також вказівкою на чужий ворожий простір: вона «говорит, что мы не видели в этой Хохляндии, где теперь они без газа сидят на нашей трубе, все разворовали, да всех приезжих, которые по-ихнему не балакают, заставляют сдавать экзамен под автоматом» [3, с. 93].

Роман В. Лиса «Соло для Соломії» за жанровими ознаками є романом-біографією. Як зазначає сам автор, «передмову до роману написав Тарас Прохасько, який назвав “Соло для Соломії” життєписом. Можливо, це й життєпис, а може, це просто якась така розповідь чи пісня про жіночу долю. Бо я цей роман побудував не просто як біографію, а за законом пісні. Там три частини, які мають заспів, приспів і фінал. Заспів поступово набирає сили, приспів відображає суть, пришвидшується, а фінал взагалі йде в темпі. Я хотів, щоб роман звучав за законами пісні – не завжди веселої, адже у нас багато

журливих пісень» [2]. Жанрові параметри твору визначаються як творчим задумом – стилізація до пісенного твору, так і часо-просторовими концептами (життя жінки від народження до похилого віку).

Біографічний роман В. Лиса «Соло для Соломії» Т. Прохасько називає життєписом, подібним до Євангелії, адже пропонує життєпис жінки, що здійснює свій пошук, схожий із пошуком Ісуса. Відомо, що Євангеліє – частина Біблії, де розповідається про земне життя Ісуса Христа як засновника християнства, окрім цього, слово має переносне значення – це книга, в якій укладено принципи людського буття, правила людського співжиття. Українська історія постає в життєписі Соломії як національний світ, що випробовується ворожим йому світом радянської системи, яка обмежує людину, ставить перешкоди на шляху до щастя, роблячи його в окремих випадках неможливим. Соломія усім своїм життям демонструє спробу долати негаразди світу добром і щирістю.

Серед основних жанрових особливостей роману В. Лиса «Соло для Соломії» – форма життєпису, що постає в часо-просторових параметрах, інтертекстуальна стилізація до пісенної форми, яка поєднує текст і мелодію як дві стихії, що особливо відчуваються людською душею. Пісня також супроводжує Соломію по життю як один з аспектів краси. Основний сюжет роману – дослідження людської душі. Документальність твору виявляється в дослідженні письменником життя на Волині, яке він здійснював за допомогою спостережень, інтерв'ю, бесід.

Висновки. В. Лис мав на меті показати в біографічних романах на тлі історичних подій долю українського чоловіка та української жінки, які у пошуках щастя йдуть лише за серцем і роблять вибір за совістю. Це вибір між добром і злом проходить у нових антигуманних реаліях радянського режиму, що придушує особистість і перетинає шлях свободі.

Музична композиція роману «Соло для Соломії», що складається із заспіву, приспіву та фіналу, має своє смислове навантаження. Поняття заспіву використовується у значенні початку, зокрема художнього твору. Зазвичай він не пов'язаний безпосередньо з його змістом.

Роман слід розглядати в контексті волинської прози В. Лиса, зокрема твору «Століття Якова», й аналізувати наскрізний хронотоп у його творчості, зумовлений єдиним місцем подій із просторовими символами й образами та часом життєвого шляху головної героїні

роману Соломії, тло життя якої формує уявлення про епохи, що змінювалися, свідком і учасником яких вона була.

Джерела та література

1. Клименко О. Дві рецензії на бестселер Володимира Лиса [Електронний ресурс] / О. Клименко // ЛітАкцент. – 2010. – 29 жовт. – Режим доступу : <http://litakcent.com/2010/10/29/dvi-recenziji-na-bestseller-volodymyra-lysa/>
2. Ковалевська Є. Володимир Лис: жіночі образи мені цікавіші [Електронний ресурс] /Є. Ковалевська // Українська правда. – 2013. – 1 груд. – Режим доступу : <http://life.pravda.com.ua/book/2013/12/1/143848/>
3. Лис В. С. Століття Якова / В. С. Лис ; передм. О. Забужко. – Х. : Клуб сімейного дозвілля, 2014. – 240 с.
4. Лихачев Д. С. Поэтика художественного времени. Поэтика художественного пространства / Д. С. Лихачев // Поэтика древнерусской литературы. – Л. : Худож. лит., 1971. – С. 231–405.
5. Романенко О. Архетип села у високій та масовій літературі (на матеріалі творів Г. Пагутяк, В. Медвідя, Люко Дашвар) / О. Романенко // Вісн. Київ. нац. ун-ту ім. Т. Шевченка. Літературознавство. Мовознавство. Фольклористика. – 2011. – № 22. – С.15–19.

Костецкая Любовь. Временно-пространственная организация «волинской хроники» Владимира Лиса. В статье рассматриваются пространственные координаты в романах «волинской хроники». Доминантным пространством романов является Волынь как социогеографический, социокультурный, историко-политический концепт. Хронотоп села, присутствующий в обоих романах, воспроизведен как духовное пространство крестьянина, место, которое предназначено Богом для жизни и труда, пространство, оберегающее от потери национальной и социальной идентичности. Для романов характерно использование полесского говора. Крестьянское пространство является сакральным. Украинское пространство противопоставлено тоталитарному (советскому), а также российскому пространству. Пространство в романе имеет традиционное деление на «свое» и «чужое». Деформация пространства происходит вследствие социокультурных изменений, свое пространство чувствует экспансию чужого. Временно-пространственные параметры возникают в контексте жанровой специфики романа-жизнеописания и являются проекцией национальной картины мира в системе художественного дискурса украинского культурного пространства.

Ключевые слова: хронотоп, «волинская хроника», роман, село, пространственные образы, сакральное пространство.

Kostetska Liubov. Time-spatial Organization of the “Volyn chronicle” of Volodymyr Lys. The article discusses the spatial coordinates in the novels of “Volyn chronicle”. Volyn is dominant space novels. It is a sociogeographical, sociocultural, historical and political concept. Chronotope of village present in both novels and reproduced as a spiritual space of the peasant. The village is a place that is intended by God to live and work. This space prevents the loss of national and social identity.

Poliska dialect used in the novel. Peasant's space is sacred space. Ukrainian space opposed totalitarian (Soviet) and the Russian Space. The space in the novel is the traditional division between "own" and "foreign". The deformation of space is due to socio-cultural changes. Own space feels expansion of foreign space. Time-spatial parameters arise in the context of genre specificity of the novel-biographies and they are the projection of the national picture of the world in the art discourse of Ukrainian cultural space.

Key words: time-space, "Volyn chronicle", novel, solo, space images, sacred space.

УДК 821.161.2–1.09«Черкасенко»

Оксана Кузьма

ПОЕТИЧНА УРБАНІСТИКА С. ЧЕРКАСЕНКА (ЦИКЛ «ДІТИ МІСТА»)

У статті проаналізовано образ міста у творчості українського поета-модерніста С. Черкасенка. Цикл «Діти міста» розглянуто в контексті ідейно-художніх пошуків автора в розробці урбаністичного дискурсу української поезії кінця ХІХ – початку ХХ ст.

Ключові слова: поетична урбаністика, модернізм, художні пошуки, топос міста, ліричний цикл, символізм.

Постановка наукової проблеми та її значення. Один із найавторитетніших дослідників творчості С. Черкасенка О. Мишанич, розглядаючи лірику митця, виділив у ній «великий пласт поезії урбаністичної» [11, с. 15]. За спостереженням ученого, «поет зробив значний внесок в урбаністичну поезію, художньо відтворивши "своє" і "чуже" велике місто...» [11, с. 15]. І справді, топос міста в поезії С. Черкасенка отримує цікаве змістово-формальне наповнення, вирізняючись на тлі тогочасної української урбаністики (художні досягнення М. Вороного, Лесі Українки, А. Кримського, «молодомузівців») оригінальним і самобутнім трактуванням.

Письменники-модерністи вибудували своєрідну філософію міста. С. Павличко слушно зазначила, що в українській модерністській літературі «місто не є просто темою, топосом чи типом пейзажу. Місто є символом певного типу свідомості як автора, так і його героя. Ця свідомість достатньо рафінована <...> вона пізнала філософські